

Uluslararası Ticaret ve Yatırım Teorisi Olarak Eklektik Paradigma: Geçmişten Günümüze Bir Bakış

Aybegüm GÜNGÖRDÜ (*)
Kadri Gökhan YILMAZ (**)

Öz: Uluslararası ticaret ve yatırım teorilerinden biri olan Dunning'in eklektik paradigması, çok uluslu işletmelerin uluslararası pazarlara giriş yolları seçim kararlarına yön vermektedir. Dunning, paradigmasını geliştirirken farklı teorilerden yararlanmış ve böylece hem geçmişini hem de geleceği kapsayan bir çalışma sunmuştur. Paradigma, temel olarak sahiplik, konum, içselleştirme adındaki OLI olarak da isimlendirilen üç üstünlükten bahseder. Sahiplik avantajından, rekabet üstünlükleri olarak söz edilirken, konum avantajları karşılaştırmalı üstünlük olarak ifade edilmektedir. İçselleştirme avantajları ise değer zinciri faaliyetlerini kontrol ile ilgilidir. Bu çalışma kapsamında, öncelikle Eklektik Paradigma ve üç üstünlüğüne; sonrasında uluslararası pazara giriş yolları ve OLI üstünlüklerinin ilişkisine yer verilmiştir. Sonrasında yöntem ve bulgular kısmında konu ile ilgili yapılan uygulamalı araştırmalara yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise, ampirik çalışmalar temelinde bir yorum vermeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eklektik Paradigma, OLI paradigması, Uluslararasılaşma, Sahiplik avantajları, Konum avantajları, İçselleştirme avantajları.

Eclectic Paradigm As an International Trade and Investment Theory: A View From Past to Present

Abstract: Eclectic paradigm, which is one of the international trade and investment theories, leads multinational enterprises' mode of entry decisions to new markets internationally. While developing his paradigm, Dunning has benefited from the previous theories and so that he presented a work that contains both the past and the future. Paradigm basically tells us three advantages such as ownership, location and internalization. Ownership (firm-specific) advantages are competitive advantages, location (country-specific) advantages are comparative advantages. Internalization advantages deal with controlling value chain activities. In this study, firstly we examine eclectic paradigm and its three advantages. Secondly, we present the relationship between international market entry methods and OLI advantages. Afterwards we give the method section and the findings section which we present empirical research about the paradigm. In the conclusion section, we try to give a comment which is based on empirical research.

*) Arş. Gör. Dr., Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Pazarlama Bilim Dalı, (e-posta: aybegum.gungordu@gmail.com)

***) Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Pazarlama Bilim Dalı, (e-posta: kgokhany@gmail.com)

Keywords: *Eclectic paradigm, OLI paradigm, Internationalization, Ownership advantages, Location advantages, Internalization advantages.*

Makale Geliş Tarihi: 24.06.2016

Makale Kabul Tarihi: 11.07.2016

I. Giriş

Günümüz koşullarında, gün geçtikçe değişen tüketici istek ve ihtiyaçlarını tatmin etme süreci içerisinde birçok işletme, artık sadece ana ülke pazarlarıyla sınırlı kalmamakta ve diğer ülke pazarlarını da kendi pazarları olarak görmektedirler. Uluslararası pazarlama, işletme amaçlarına ulaşmayı sağlayacak mübadeleleri gerçekleştirmek üzere, ihtiyaç karşılayacak malların, hizmetlerin ve fikirlerin geliştirilmesi, fiyatlandırılması, tutundurulması ve dağıtılmasına ilişkin olarak birden çok ülkede yapılan planlama ve uygulama sürecidir (Mucuk, 2004:310). Ancak birçok işletme, dış pazarlara açılmakta tereddüt etseler de aslında yurtdışına açılarak, sadece tek bir ülkenin pazarına bağlı kalmayıp risklerini çeşitlendirmiş olurlar. Dahası, bu şirketler, yeni rakiplere karşı yeni koşullarda rekabet ettiklerinden, ürünlerini geliştirmeye de teşvik edilmiş olurlar (Kotler, 2010:179). Uluslararası pazarlama, ilgili olup bir işletmeyi ele alır ve burada analizin odak noktası, bir mamulün ülke dışında nasıl ve neden başarılı veya başarısız olduğu ve pazarlama çabalarının bu sonucu ne şekilde etkilediğidir (Mucuk, 2004:310).

Uluslararası ticaret ve yatırım teorileri içerisinde, işletme düzeyinde, işletmelerin neden ve nasıl uluslararasılaştıklarına yönelik olan işletmelerin uluslararasılaşmasıyla ilgili teoriler yer almaktadır. Ayrıca, uluslararası ticaret ve yatırım teorileri arasında, işletmelerin global rekabetçi üstünlüğü nasıl kazanıp sürdürdüklerine ilişkin doğrudan yabancı sermaye yatırımı (DYSY) tabanlı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımı tabanlı olmayan açıklamalar bulunmaktadır (Cavusgil vd., 2008:95). Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, işletmelerin, milli sınırlar dışında üretimde bulunmak amacıyla dış ülke pazarlarında üretim tesisi kurması, satın alması veya bu tür işletmelere ortak olması ya da şubeler açmasıdır (Aktepe ve Aktepe, 2008). DYSY tabanlı açıklamalar, monopolistik üstünlükler teorisi, içselleştirme teorisi ve eklektik paradigmadır (Cavusgil vd., 2008:95).

Çalışmanın amacı, Eklektik Paradigma'nın uluslararası pazarlama literatürü açısından kullanılabilirliğine dikkat çekmektir. Çalışmada Dunning'in Eklektik paradigmasının tarihsel gelişimi verilmekte; paradigmanın temelini oluşturan OLI üstünlükleri ve paradigmaya yönelik eleştiriler incelenmekte; benimsenen yöntem anlatılmakta ve sonuçlar incelenmektedir.

II. Eklektik Paradigma

İngiliz bir iktisatçı olan Prof. John Harry Dunning, "eklektik", diğer adıyla "OLI" paradigmasıyla, çok uluslu bir işletmenin doğrudan yabancı yatırım yapması için gerekli koşulları kapsamlı açıklamaya çalışan ilk araştırmacıdır. Eklektik kelimesi, Türkçe

Sözlükte (2005:610) “seçmecî” olarak tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle, “değişik kaynaklardan alınma” demektir (Pedersen, 2003:20). Kelime, bir işletmenin uluslararası faaliyetlerinin bütüncül bir açıklamasını temsil eder (Hollensen, 2004:52). Paradigma kelimesi ise, Türkçe Sözlükte (2005:1571) “belirli bir alanda çalışan bilim adamlarının paylaştığı ortak değerler ve anlayışlar dizisi”, diğer bir deyişle “model” olarak tanımlanmıştır. 1980'lere kadar “eklektik teori” olarak isimlendirilen konu, daha önceki teorilerin derlenmesiyle oluşturulduğu için, Dunning tarafından sonraları “teori” yerine “paradigma” veya “analitik çerçeve” kavramı kullanılmıştır ve paradigmada belirtilen üç üstünlük de alt paradigmalar olarak ifade edilmiştir (Dunning, 1981). Dunning, paradigmasında, Karşılaştırmalı Üstünlükler, Faktör Donatımları (Heckscher, 1919; Ohlin, 1933), Monopolistik Üstünlükler (Hymer, 1960), İçselleştirme (Buckley ve Casson, 1976), İşlem Maliyetleri Teorisinden (Coase, 1937; Williamson, 1981) yararlanmıştır. Aynı zamanda Şebeke Yaklaşımı, Kaynak Tabanlı Görüş gibi çeşitli teorilerden de faydalanmıştır (Cavusgil vd., 2008:114; Singh ve Kundu, 2002; Pedersen, 2003:19).

Dunning'in (1958) konu ile ilgili çalışmaları, 1950'lerin ortalarında, İngiliz imalat sanayiinde, Amerikan doğrudan yatırımı üzerine yazmakta olduğu doktora tezi ile başlamıştır. Daha önceki çalışmalar, Amerikan imalat sanayiindeki emek verimliliğinin, İngiliz imalat sanayiine göre, ortalama 2 ila 5 kat daha fazla olduğu yönündedir. Dunning'in amacı, verimlilikteki farklılığın Amerikan ekonomisinin daha üstün yerli ve hareketsiz kaynaklarına mı yoksa Amerikan işletmelerinin yöneticilerinin bu kaynakları kontrol altına alma ve organize etme yeteneklerine mi bağlı olduğunu bulmak ve bu yeteneğin ulusal sınırların dışına transfer edilebilirliğini araştırmaktır (Dunning, 2001:173). Çalışmanın hipotezi, eğer daha yüksek olan verimlilik tamamıyla yönetim kaynaklıysa, İngiltere'deki Amerikan şubeleri, en az ana işletmeleri kadar ve yerel rakiplerinden daha fazla bir performans göstermelidirler. Dunning verimlilik farklarının ana işletmenin transfer edilebilir maddi olmayan varlıklarına bağlı olduğunu söylemiş ve bunu sahiplik özelliği (O-Ownership) etkisi olarak adlandırmıştır. Ayrıca, Amerikan şubelerinin, ana işletmeleri kadar verimli olmadığını fakat yerel rakiplerinden daha verimli olduklarını bulmuştur. Buna göre, 1950'lerde Anglo-Amerikan verimlilik farklılıklarının kısmen konum (L-Location) kısmen sahiplik (O) özellikleriyle açıklandığı fikri ortaya atılmıştır. Sonraları konum ve sahiplik avantajlarını iki makalede ele alarak ilk makalesinde, Dunning (1972), Avrupa Ortak Pazarı'na (ECM) İngiltere'nin üyeliğinin ve tarife (gümrük) engellerinin kaldırılmasının olası etkilerinden bahsetmiştir. Dunning (1973) yılında yayınladığı ikinci makalede ise, yabancı işletmelerin şubelerinin, yerel işletmelerle nasıl başarılı bir şekilde rekabet edebildiğini ve bir işletmenin yerel bir işletme yerine neden yabancı bir işletmeyi tedarikçisi olarak seçtiğini açıklamaya çalışmıştır. Dunning, 1976'daki “Ekonomik Faaliyetin Uluslararası Yeri” konulu Nobel Sempozyumu'nda eklektik paradigmasını ilk defa sunmuş ve burada bir ülkenin ekonomik alanının iki şekilde düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Birincisi, üretimin sahipliğinden bağımsız olarak ulusal sınırlarında üretilen çıktının değeridir. İkincisi ise, ulusal sınırları dışında üretilen kısmı da kapsayarak kendi işletmeleri tarafından üretilen

çıktır. Burada ülkelerin rekabet üstünlüklerinden bahsedilmiştir (Dunning, 1993). Dunning, ülkelerin ulusal sınırları dışındaki faaliyetlerini açıklarken, O ve L üstünlüklerini, içselleştirme (I-Internalization) üstünlüklerini de içerecek şekilde genişletmiştir. İçselleştirme, işletmelerin neden sahiplik üstünlüklerini ya da sahiplik üstünlüklerinin kullanım haklarını satın almak veya satmak yerine ürettiği ya da kullanmayı seçtiği olarak tanımlamakla birlikte Dunning, “içselleştirme”yi eklektik yaklaşımında yabancı üretimin belirleyicilerini açıklarken kullanışlı bulmuş fakat kendi yaklaşımının yerine geçebilecek düzeyde görmemiştir (Dunning, 2001:175).

1980’lerde Dunning, işletmelerin ulusal sınırlarının dışında neden, nasıl ve nerede faaliyet gösterdiklerini açıklayan disiplinler arası bir yaklaşımdan bahsetmeye başlamıştır. Paradigmanın pazarlama disipliniyle olan ilgisi ise sahiplik avantajları, (ürün özellikleri, bölümlendirilmiş pazarlar, marka ismi), konum avantajları (ülkelerarası sosyal ve kültürel farklılıklar, fiziksel uzaklık), içselleştirme avantajları (işlem maliyetleri: giriş yolları, acente, tedarikçi ilişkileri) olarak belirtmiştir (Dunning, 1980). 1990’larda ise, tedarik zincirlerinde görülen devralma ve birleşmeleri açıklayan “anlaşmalı kapitalizm” fikrinden etkilenmiştir. Bu devralma ve birleşmelerin hiyerarşik kontrol yaratma, sahiplik avantajlarını koruma ya da yenilerini kazanma, ortak işletmelerin, varlık, yetenek, tecrübelerini dengeleme ve işlem maliyetlerini azaltma şeklindeki sebepler nedeniyle yapıldığından bahsetmiş ve bu fikri acenteler arasındaki işbirliği ve rekabeti içeren işlemlerin yönetimi olarak görmüştür; böylelikle eklektik paradigma yeniden formüle edilmiştir (Dunning, 1995; Dunning, 2001). Dunning (1988), çok uluslu işletme faaliyetlerini dört amaca göre sınıflandırmıştır: Doğal kaynaklar ve hammaddelere erişmek isteyen kaynak arayan işletmeler; yeni bir pazara girmek ve potansiyel müşterilerini artırmak isteyen pazar arayan işletmeler; işletmeyi daha üretken hale getirerek işletmenin verimliliğini artıran verimlilik arayan işletmeler ve işletmenin yeteneklerini ve kaynaklarını artırarak stratejik varlıklar arayan çok uluslu işletmeler. Brouthers vd. (1996), teknoloji arayan faaliyetlerin, yazılım işletmelerini Amerika dışında motive ettiğini bulmuş ve işletmelerin büyümesinin çoğunlukla yeni pazarlar arama şeklinde olduğunu belirtmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde Dunning, amacının belli bir ülke ya da ülkeler grubundaki işletmelerin uluslararası üretimini açıklamaya çalışmak olduğunu yeniden hatırlatmış ve bir işletmenin rekabetçi gücünü kullanmak için mi yoksa rekabetçi zayıflığının üstesinden gelmek için mi doğrudan yabancı yatırım yaptığı bilinmeden hipotez kurmanın zorluğundan bahsetmiştir (Dunning, 2001). Daha sonraları paradigmasına internet ve e-ticaret kavramlarını da dâhil ederek, sahiplik avantajlarından maddi olmayan varlıklara teknoloji, standartlar ve müşteri arayüzünü eklemiş, işlem avantajlarına ise e-ticareti öğrenme kabiliyeti, diğer işletmelerle etkin çalışma (tedarikçi, rakipler, müşteriler) gibi unsurları eklemiştir (Dunning ve Wymbs, 2001). Dahası, networklerin ve bağlantıların rolünü de dikkate almıştır (Dunning, 2006). Ölümünden bir sene önce yazdığı makalesinde ise, kurumsal yaklaşımı da paradigması kapsamına dâhil etmiş; kurumu, formal kurallar (anayasa, kanun, yönetmelik) ve informal sınırlamalar (adet, gelenek-görenek) olarak tarif etmiştir. Bu bağlamda, sahiplik avantajlarını varlık avantajları, işlem avantajları ve kurumsal avantajlar olmak üzere üçe ayırmıştır. Kurumsal avantajların (teşvikler, kurallar, normlar) belli bir işletmeye özel kurumsal altyapıyı oluşturduğunu ve bunların her

birinin yönetsel karar alma sürecini, işletmenin paydaşlarının düşünce/davranışlarını etkilediğini belirtmiştir. Çalışmasında, sahiplik üstünlüklerini; kanunlar, örgüt/ülke kültürü vb.; konum avantajlarını din, gelenekler vb.; içselleştirme avantajlarını anlaşmalar, anlaşma bozma cezaları vb. olarak tanımlamıştır (Dunning ve Lundan, 2008).

Eklektik paradigmanın amacı, çok uluslu işletmelerin ev sahibi ülkelerdeki rakiplerine oranla rekabetçi üstünlüklerinin nedenlerini açıklamaktır (Mathews, 2006:154). Dunning'e göre, bir işletmenin uluslararası üretime olan eğilimi, üç koşul karşılandığında artar (Hollensen, 2004:52; Dunning, 2001:176) ve işletme bu üç koşula göre doğrudan yabancı yatırım yolu ile uluslararasılaşmaya karar verir (Cavusgil vd., 2008:114); bu üç koşul, sahiplik, konum ve içselleştirme üstünlükleridir. Singh ve Kundu (2002) ise, internet temelli e-ticaret işletmelerinin büyümesini daha iyi açıklamak için Dunning'in paradigmasına şebeke temelli üstünlükleri (network advantages-N) ekleyerek N-OLI ismini vermişlerdir. Guisinger (2001) de çalışmasında, içselleştirme üstünlüğü olan I'yı, içselleştirme üstünlüğünün yabancı ülkelere giriş yolunu yansıtmaya gerekçesiyle, M (mode of entry) yani giriş yolu olarak değiştirmiş ve OLI yerine OLMA ismini vermiştir. Fakat literatürde eklektik paradigmanın yaygın kullanımı, OLI üstünlükleridir. Ayrıca, Dunning'in eklektik paradigma üzerindeki başlangıç uygulamaları, yatırım geliştirme yolunun (IDP-Investment development path) konusu olmuştur; söz konusu duruma göre, bir ülke geliştikçe çok uluslu işletmelerin yüzleştiği OLI üstünlüklerinin konfigürasyonu ve yerel aktörler değişir; böylelikle "ev" ya da "ev sahibi" ekonominin rolü, yer değiştirecektir (Ascani vd., 2016). Belirleyici unsurlar olan OLI üstünlükleri, uluslararasılaşmaya yönelik *neden* (neden doğrudan yabancı yatırım yapalım?), *nasıl* (diğer pazara giriş yolları yerine neden doğrudan yabancı yatırımı seçelim?) ve *nerede* (doğrudan yabancı yatırımı nereden gerçekleştirelim?) sorularına cevap vermektedir (Galan ve Gonzalez-Benito, 2001:269). Devam eden kısımda, OLI üstünlükleri detaylı bir biçimde açıklanmaktadır.

A.Sahiplik üstünlükleri (Ownership-O)

Bir ulusa ait işletmenin, ev sahibi işletmelerle onların ülkesinde üretim yaparak rekabet edebilmesi için bu pazarda hizmet etmenin maliyetine karşılık olarak, yeterli derecede gelir getiren üstün varlık (işletme büyüklüğü, uluslararası tecrübe vb.) ve temel yeteneklere (farklılaştırılmış ürünler üretebilme yeteneği), kısacası, *işletmeye özgü sahiplik üstünlüklerine* (firm specific advantages) sahip olması gerekir. Bu üstünlükler, belli bir pazar ya da pazarlar bütününde üretim yapan bir ulusa ait işletmelerin diğer ulusların işletmelerine kıyasla sahip olduğu *rekabetçi üstünlükleridir* (Burca ve diğerleri, 2004:241). Bu üstünlükler, uluslararası üretimin *neden* yapıldığını açıklamakla birlikte varlık avantajları yani işletmeye özgü, taklit edilemeyen ve kıt olan maddi olmayan varlıkları ile maliyet, büyüklük ve yenilikçi gücünden kaynaklanan yeteneklerinden (yönetsel vb.) ve işlem avantajlarından

oluşur (Cavusgil vd., 2008:95; Pedersen, 2003:19; Hollensen, 2004:52). Dunning (1988:27), varlık avantajlarını, diğer işletmelere nazaran işletmenin kendisine özgü sahip olduğu varlıkların üstünlükleri O_a (ürün yönetimi, know-how, pazarlama, ürün icatları vb.) olarak görür; işlem üstünlüklerini O_i 'nin (büyüklük, girdilere ayrıcalıklı erişim, riskleri çeşitlendirme ve azaltma yeteneği vb.) ise, farklı ülkelerde konumlanmış bu varlıkların ortak yönetiminden doğan işlemsel avantajları yakalamak için dış pazarlara göre çok uluslu hiyerarşilerin kapasitesine ayna tuttuğunu söyler.

Sahiplik üstünlükleri, (Koh, 2005:49)'a göre üçe ayrılmaktadır: Bunlar, standart sahiplik avantajları (a-ürün çeşitliliği, b- teknolojiye, patentlere, pazarlara ve işgücü, finans, bilgi ve doğal kaynaklar gibi girdilerin kullanımına ayrıcalıklı ulaşım, c- farklılaştırılmış ürünler üretebilme, d- kalite; sermaye vb. gibi maddi varlıklar, e- know-how, patent, marka isimleri, teknoloji, ticari markalar, yönetsel yetenekler vb. maddi olmayan varlıklar, f- işletmenin büyüklüğü), büyük bir işletme olmanın faydaları (daha ucuz girdilere ulaşma, gerekli finansal kaynaklara sahip olma), çok uluslu işletme olmanın faydalarıdır (uluslararası tecrübeye sahip olma; farklı faktör donatımları, faktör fiyatları ve vergi rejimlerinden faydalanma).

Narula (2010) çalışmasında, işletmelerin sahiplik üstünlüklerine ait alt kategorilerin sayısını artırmaya çalışmalarının aldatıcı olduğunu belirtmektedir. Sahiplik üstünlükleri, eklektik paradigmayı inceleyen çeşitli araştırmalarda (Agarwal ve Ramaswami, 1992, Brouthers vd., 1996, Tatoglu ve Glaister, 1998, Bacaria ve Juarez, 2001, Bourlakis, 2001, Singh ve Kundu, 2002, Moon, 2005, Cleeve, 2007), farklılaştırılmış ürün geliştirebilme yeteneği, büyüklük, uluslararası tecrübe, ARGE, nitelikli personel, ithalat-ihracat yapma, finansal bağımsızlık, teşvik, finansal pazarlara ulaşım, üretim kapasitesi, teknoloji, ürün uyarlabilirliği, web-site temelli üstünlükler, bilgi temelli üstünlükler, inovasyon temelli üstünlükler, soyut varlıkların üstünlükleri şeklinde incelenmiştir.

B. Konum üstünlükleri (Location-L)

Konum üstünlükleri, uluslararası üretimin nerede yapılacağını belirtir ve işletmelerin katma değer sağlayan faaliyetlerini ulusal sınırları dışında konumlandırmayı tercih etmeleriyle ortaya çıkar. İşletmenin, yabancı pazarlarda faktör donatımlarıyla (emek, enerji, malzeme, iletişim kanalları) devam etmesi daha karlı değilse, yabancı pazarlarda ihracat yoluyla faaliyette bulunmalıdır (Hollensen, 2004:52). Burada, yatırım projesinin hangi ülkede veya bölgede geçirileceğine, yatırım özelliklerine ve yatırım yapılacak yerin sağladığı avantajlara bakılır. Konumsal üstünlükler (location specific advantages), düşük işçilik maliyetleri, yatırım ve vergi teşvikleri, doğal kaynaklar, nitelikli işgücü, yatırımcı ülke ile ev sahibi ülke arasındaki uzaklık, pazar büyüklüğü, pazar riski, gümrük tarifeleri, girdi fiyatları, faktör maliyetleri ve verimliliği, ev sahibi ülkenin bir Bölgesel Ekonomik

Entegrasyona (BEE) üye olması, altyapının yeterliliği, sosyal yapı ve kültür benzerlikleri, hükümet politikaları ve ekonomik sistemi, uluslararası taşıma ve iletişim maliyetleri vb.dir (Root, 1987; Burca vd., 2004:241; Cavusgil vd., 2008:113). Bu üstünlükler, her yabancı ülkede var olan *karşılaştırmalı üstünlükler* olup (Cavusgil vd., 2008:115) arbitraj avantajına benzemektedir (Mathews, 2006:154; Dunning, 1988:27).

Konum üstünlükleri, Cleeve (2009:237)'e göre, üç gruba ayrılmaktadır: Bunlar, üretim faktörlerinin nispi maliyeti ve üretim faktörlerine ulaşım (doğal kaynaklar, nitelikli işgücü, emek kalitesi ve verimliliği ile girdi fiyatları, dil ve kültür farklılıkları), vergiler ve ticaret engelleri (hükümet müdahaleleri, vergi oranları, teşvikleri, tarifeleri, yatırım ortamını, politik istikrar ve ithalat üzerindeki kontrolleri içeren değişebilir hükümet politikaları), ulaşım maliyeti ve pazara ulaşımıdır.

Konum üstünlükleri, eklektik paradigmayı inceleyen çeşitli araştırmalarda (Agarwal ve Ramaswami, 1992, Brouthers vd., 1996, Bacaria ve Juarez, 2001, Singh ve Kundu, 2002, Moon, 2005), pazar potansiyeli, yatırım riski, işgücü, doğal kaynak, coğrafi konum, üretim maliyetleri, kültürel farklılıklar, pazar altyapısı, pazar talebi, bölgesel seviye, web temelli seviye, dijital seviye olarak incelenmiştir.

C.İçselleştirme üstünlükleri (Internalization-I)

Dunning, içselleştirme (internalization) kavramını paradigmasına eklerken, Buckley ve Casson'dan (1976) etkilenmiştir. İçselleştirme, işletmenin bir ya da daha fazla değer zinciri faaliyetini elde tutması ve koruması anlamına gelir. Aracılara, ortaklara ve diğer harici ortaklara güvenmenin dezavantajlarını azaltır. Yabancı faaliyetler üzerinde büyük bir kontrol sağlar, ürün kalitesini maksimize etmeye yardımcı olur, üretim süreçlerini güvenilir kılar, pazarlama uygulamalarını sağlamlaştırır, işletmenin ürünlerini üretiminde ve pazarlamasında ve sahip olduğu ileri teknoloji bilgisinin dağıtımında kontrolünü sağlar, işletmenin sunduğu ürünlerin değeri hakkındaki alıcı belirsizliğini azaltır. Örneğin, Japon işletmesi Toshiba, çok sayıda ülkede dizüstü bilgisayar üretim fabrikalarına ve bu fabrikaların işletimine sahiptir. Üretim süreçlerini, çıktı kalitesini garantileyerek, kendisi kontrol eder. Pazarlama faaliyetlerinin, her bir genel merkez planına göre gerçekleştirilmesini garanti eder. Yeni nesil dizüstü bilgisayarların üretiminde kullanılacak ileri teknoloji bilgisi vb. gibi değerli varlıklarını korur (Cavusgil vd., 2008:113-115). İşletme, yabancı üretim, dağıtım ve diğer değer zinciri faaliyetlerini içselleştirmekten fayda sağlar (Cavusgil vd., 2008:113). Burada çeviri, fiyat konusunda yanlış anlaşılma vb. gibi işlem maliyetlerinin azaltılmaya çalışılması ve pazar başarısızlığının önlenmeye çalışılması söz konusudur. İçselleştirme yapılırken, bir işletme için kendi rekabetçi avantajlarını doğrudan kullanmasının mı yoksa bunları lisans anlaşmalarıyla satması

ya da kiralamasının mı daha faydalı olacağına bakılmalıdır (Burca ve diğerleri, 2004: 241). Bu avantajlar, bozulan anlaşmaların maliyetlerinden kaçınma, hükümet müdahalelerinden kaçınma/faydalanma vb. (Dunning, 1988: 27) gibi işletmelerin pazarlarını üretim ve/veya bu varlıkların kullanımı için onlara değer ekleyerek içselleştirmeleridir.

Eklektik paradigmayı inceleyen çeşitli çalışmalarda (Agarwal ve Ramaswami, 1992; Bacaria ve Juarez, 2001; Singh ve Kundu, 2002) içselleştirme üstünlükleri, sözleşmeden doğan risk, şube (bağlı ortaklık) kontrolü, yatay bütünleşme, dikey bütünleşme şeklinde incelenmiştir. İçselleştirme üstünlükleri, işlem maliyetleri olarak incelenmektedir; fakat bu durum, uluslararası faaliyet gerçekleştirilmeden net biçimde hesaplanmadığından (Buckley, 1988; Dunning, 1993); Brouthers vd. (1996), çalışmalarında içselleştirme üstünlüklerini ele almamışlardır.

İşletme için sahiplik üstünlüklerini organizasyonu ile birlikte ulusal sınırların dışına transfer etmesi, yabancı bir işletmeye onları ya da onları kullanma hakkını satmasına göre daha kârlı olmalıdır (Hollensen, 2004:52; Cavuşgil vd., 2008:115). Yani, lisans sahipleri, dağıtıcılar ya da tedarikçiler gibi harici ortaklardan faydalanmaya karşı içselleştirmenin daha iyi bir seçenek olması gerekmektedir (Cavuşgil vd., 2008:115). Ev sahibi ülke işletmeleri ile lisans anlaşması yapmanın farklı bir hukuki ve idari yapıya daha kolay uyum sağlama, piyasaya giriş maliyetlerini düşük tutma gibi avantajları vardır. Fakat çok uluslu işletmeler tarafından lisans yoluyla kullanılan teknolojinin, taraflar arasında bir uyumsuzluk ortaya çıktığında lisans alan firma tarafından taklit edilebilme riski, lisans anlaşmasına konu olan teknolojinin veya know-how'un nitelikli işgücü tarafından kullanılması gerekliliği gibi faktörler nedeniyle doğrudan yabancı yatırım, lisanslamaya tercih edilebilmektedir (Dunning, 2001). Know-how, teknoloji, pazarlama ya da yönetim açısından olmak üzere üç şekilde ayrılabilir. Teknolojik know how, işletmeye daha iyi bir ürün üretmesini sağlarken; yönetim açısından know how, organizasyonel yapı, insan ilişkiler, kontrol sistemleri, planlama sistemleri, stok yönetimi vb. ile ilgili bir şekilde varlıkların rakiplere nazaran etkin yönetimini içerir. Pazarlama açısından know how ise, işletmeye pazarda ürünlerini daha iyi bir pozisyona getirmesini sağlar (Hills, 2005:24). Uluslararası ürünlerin akışında temel engellerden biri, hükümetlerdir. İthal edilen mallar üzerine tarife konması, ihracatın maliyetinin artmasına ve ithalatların kotalar konularak sınırlandırılmasıyla doğrudan yabancı yatırım ve lisanslama gibi tercihlerin çekiciliğini arttırır (Hills, 2005:224). Bourlakis (2001)'in çalışmasına göre, lojistiğin içselleştirilmesi, Avrupalı gıda perakendecilerine eşsiz ve sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlamıştır.

Bu üç üstünlüğün (OLI) önemi ve aralarındaki kurulum, endüstriler, bölge veya ülkelere, işletmelere göre çeşitlilik gösterir. Örneğin, tahta ve kağıt endüstrilerinde, teknoloji için pazarın içselleştirilmesinde karşılaşılabilecek pazar başarısızlığının derecesi farklıdır. Motorlu araçların üretiminde Tayland ve Tayvan'ın (Toyota,

Honda) rekabetçi konumsal avantajları, farklılık gösterir (Dunning, 2001:176). Dunning'in eklektik paradigmasına iyi bir örnek olarak ünlü Alman işletmesi Siemens verilebilir. Dünyanın pek çok yerinde doğal kaynaklara ve nitelikli iş gücüne düşük maliyetle en iyi şekilde ulaşma becerisi vardır. Bunu 190 ülkede işveren olmanın getirdiği bilgiyle yapabilmektedir. Aydınlatma, medikal malzeme ve nakliye makineleri vb. kategorilerindeki geniş bir aralıkta bulunan üretim faaliyetlerini içselleştirebilir (Cavusgil vd., 2008:113).

Devinney vd. (2003) eklektik paradigmayı kullanarak çok uluslu işletmelerin stratejik yönelimlerine yapılandırılmış bir model önermektedir. Modelde egzogen (dışsal) değişkenler, ekonomik, politik, coğrafi, sosyal, kültürel çevre ile nitelenen OLI üstünlükleri (boyutsal yapı); olası stratejik yönelimler seti; firmanın var olan yapısıyla nitelenen OLI üstünlükleridir. Endojen (içsel) değişkenler ise, firma için görünür seçenekler seti; hükümet tarafından gerçekleştirilen politik müdahalelerle nitelenen OLI üstünlükleri; boyutsal yapı ve çevre ile ilgili yönetsel inançlardır. Bağımlı değişken ise, stratejik yönelimin yönetsel seçimi ile nitelenen OLI üstünlükleridir.

D. Eklektik paradigmaya yönelik eleştiriler

Eklektik paradigmaya yapılan açıklamalar ve görece üstünlüklerine rağmen, paradigmaya birtakım eleştiriler yöneltilmiştir: Paradigma, geniş ve gevşek yapısı sebebiyle eleştirilmiştir. O, L ve I avantajlarının doğrudan yabancı yatırım için zorunlu ama yeterli olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca ne kadar O avantajına sahip olduğunda yeterli olacağı ve I avantajlarının önem düzeyinin belirsiz olduğu ifade edilmiştir. Rugman, O ve I avantajları arasındaki sınırın ciddi bir biçimde bulanık olduğunu söylemiş, Dunning ise, Rugman'a katılmış ve O ve I avantajlarının bir bağıllığı olduğunu kabul etmiştir. Later Itaki ise, pazara nüfuz ettikten sonra, O avantajlarının gereksiz olduğunu ve zamanla içselleştirme avantajları olarak sınıflandırılabileceğini söylemiştir (Pedersen, 2003:20). Amaçları sadece sahiplik avantajlarından yararlanmak olmayan aynı zamanda dezavantajlarını da gidermek isteyen işletmelerin ortaya çıkardığı doğrudan yabancı yatırım tipini, Eklektik Paradigma açıklamakta yetersiz kalmış; bu yetersizliği Dengesizlik Teorisi (Imbalance Theory) gidermiştir (Moon, 2005:169). Ayrıca paradigmaya, değişken sayısının çok fazla olduğu, değişkenlerin birbirinden bağımsız olmadığı, paradigmanın statik olduğu, paradigmanın içselleştirme teorisinden bir farkının olmadığı yönünde eleştiriler getirilmiştir (Dunning, 2001). Johanson ve Vahlne (1990) ise bir eleştiri olarak, eklektik paradigmanın, uluslararasılaşma sürecine başlarken karar vericilerin rasyonel ve oldukça bilgili olduklarını varsaydığını belirtmektedir. Devinney vd. (2003:152,154) de, paradigmanın yöneticilerin rolünü dikkate almaması; çok uluslu şirketlerin dinamik biçimde evrimleşmesini idare

etmedeki yeteneksizliği; paradigmadaki büyük yapıların ölçümlenmesi ve bu yapılar arasındaki ilişki ile ilgili belirsiz bir tanımlamanın olması; işletme ile politik çevre arasındaki etkileşimi ele almada sınırlılığının olması; birkaç teorinin bileşiminden öteye gidememesi gibi nedenlerden eleştirildiğini belirtmiştir. Deviney vd. (2003), eklektik paradigmayı yönetsel bir bakışla bütünleştirerek paradigmanın bir kısıtını ortadan kaldırdıklarını belirtmişlerdir.

Dunning eleştirilere cevap olarak, bir alışveriş listesi gibi değişkenler listesi vermenin tehlikeli olduğunu kendisi de kabul etmiş (Dunning, 2000) ve eleştirilerle ilgili üç noktaya değinmiştir. Birincisi, her OLI değişkeni, iktisat veya organizasyon teorisinde sağlam temellere dayandırılmıştır. İkincisi, eklektik paradigmanın amacı, uluslararası üretimin bütün çeşitlerine bir açıklama getirmek değil, yabancı katma değerli faaliyetlerin belli tiplerine, tatmin edici bir açıklama için gerekli olan bileşenleri içeren kapsamlı değişkenler setini ve yöntemini anlatmaktır. Üçüncü olarak, uluslararası ticaret teorilerinin hiçbirinin tek başına mal ve hizmetlerin sınır ötesi işlemlerinin bütün çeşitlerini tatmin edici bir şekilde açıklayamayacağını belirtmiş ve açıklayıcı değişkenlerin fazla olmasına dair eleştirinin diğer doğrudan yabancı yatırım teorilerine de getirilebileceğine değinmiştir (Dunning, 1995; Dunning, 2001). Ayrıca, Dunning OLI değişkenlerinin birbirleriyle olan bağlantılarını kabul etse de, çok uluslu faaliyetlerin nedenleri olan bu değişkenlerin ayrımının yapılması gerektiğini belirtmektedir. Dunning (2001), sınırlı konum kaynaklarına ve pazarlara erişebilmek için çok uluslu işletmelerin gerçekleştirdikleri faaliyetlerin bazı sonuçlara yol açacağını savunmaktadır. Örneğin, ülkelerin veya endüstrilerin çekiciliğinin azalması doğrudan yabancı yatırımlarda azalmaya neden olurken, yabancı firmalarla ilişkide bulunan yerli firmaların rekabetçi pozisyonlarını destekler niteliktedir. Ayrıca Dunning'e göre, işletmelerin bugünkü kararlarının pek çoğu geçmişten etkilenmekte ve bu sayede teorinin dinamik bir yönü de olmaktadır. Bunların yanı sıra Dunning, paradigmasının dinamik olması sebebiyle içselleştirme teorisinden farklı olduğunu söylemekte ve Kojima'nın makroekonomi tanımının kendisinininkinden farklı olduğunu ifade etmektedir (Dunning, 2001).

III. Yöntem

Çalışmanın yöntemi, kavram merkezli, literatür incelemesidir (Webster ve Watson, 2002). Çalışmada, Google Scholar, Web of Science, Science Direct ve Ebscohost veri tabanlarında tarama yapılmıştır. Çalışmaların incelenmesinde, 1980-2016 yılları arasındaki eklektik paradigmayı ya da eklektik paradigmanın üç özelliğinden (OLI) en az bir tanesini test ettiğini belirten çalışmalar dikkate alınmıştır. Çalışmada, yabancı dildeki (İngilizce) makalelere yer verilmiştir. Yabancı dilde tezlere ve kongre bildirilerine; Türkçe tezlere, makalelere, kongre bildirilerine yer verilmemiştir. Söz konusu durumlar, çalışmanın kısıtlılıklarını oluşturmaktadır. Veri tabanlarından tarama yapılırken kullanılan anahtar kelimeler,

“eclectic paradigm”, “Dunning’s eclectic paradigm”, “eclectic theory”, “eclectic paradigm mode of entry”dir.

IV. Bulgular

Eklektik paradigma üzerine yapılan ampirik çalışmalar, çalışmamızda, yöntemleri, sektörleri ve bulguları açısından incelenmektedir. Bulgular, sektörler, her bir üstünlük (sahiplik, konum, içselleştirme) ve uluslararası pazara giriş yolu seçimi açısından ayrıca ele alınmaktadır.

Eklektik Paradigma’ya yönelik çalışmalar, literatürde sıklıkla kavramsal çalışmalardan (Singh ve Kundu, 2002; Deviney vd., 2003; Erdener ve Shapiro, 2005; Li vd., 2005) oluşmaktadır. Ferreira vd. (2011), bibliyometrik çalışmalarında Stratejik Yönetim Dergisi’nde yer alan çalışmalarda Dunning’e yapılan atıfları incelemiştir. Ampirik çalışmaların sayısı ise daha azdır. Çünkü OLI üstünlüklerinin ölçümü zor olmakla birlikte her ölçüm, teorik yapıları her zaman düzgün biçimde yerleşmezler (Deviney vd., 2003). Dunning (1995) de paradigmanın endojen ve egzogen bileşenlerini tanımlamanın kritik olduğunu belirtir. Yöntem açısından bakıldığında; eklektik paradigmayı test eden nitel çalışmaların (Bacaria ve Juarez, 2001; Bourlakis, 2001) yanı sıra nicel çalışmalar (Terpstra ve Yu, 1988; Clegg, 1990; Agarwal ve Ramaswami, 1992; Schroath vd., 1993; Dunning ve Kundu, 1995; Brouthers vd., 1996; Tatoglu ve Glaister, 1998; Kundu ve Contractor, 1999; Galan ve Gonzalez-Benito, 2001; König, 2003; Javalgi vd., 2003; Moon, 2005; Johnson ve Vanetti, 2005; Holsapple vd., 2006; Pheng ve Hongbin, 2006; Cleeve, 2007; Cole vd., 2007; Buckley ve Hashai, 2009) da bulunmaktadır. Ascani vd. (2016) ise hem nitel hem nicel yöntemi bir araya getirerek karma yöntem kullanmıştır. Ampirik çalışmalar, genellikle Batılı çok uluslu işletmelerde uygulanmakla birlikte az sayıda çalışma, Batılı olmayan çok uluslu işletmelerde de (Dunning, 2001; Erdener ve Shapiro, 2005; Pheng ve Hongbin, 2006) uygulanmaktadır.

Tablo 1. Eklektik Paradigmayı Test Eden Çalışmalar

Konu	Yazar(lar), Yıl
Pazara Giriş Yolu	Terpstra ve Yu, 1988; Agarwal ve Ramaswami, 1992; Brouthers vd., 1996; Tatoglu ve Glaister, 1998; Galan ve Gonzalez-Benito, 2001; Holsapple vd., 2006; Ascani vd., 2016.
Sahiplik	Terpstra ve Yu, 1988; Clegg, 1990; Agarwal ve Ramaswami, 1992; Dunning ve Kundu, 1995; Brouthers vd., 1996; Tatoglu ve Glaister, 1998; Love ve Lage-Hidalgo, 1999; Bacaria ve Juarez, 2001; Bourlakis, 2001; Galan ve Gonzalez-Benito, 2001; Javalgi vd., 2003; Javalgi vd., 2003; König, 2003; Moon, 2005; Holsapple vd., 2006; Pheng ve Hongbin, 2006; Cleeve, 2007; Cole vd., 2007; Buckley ve Hashai, 2009.
Konum	Terpstra ve Yu, 1988; Clegg, 1990; Agarwal ve Ramaswami, 1992; Schroath vd., 1993; Dunning ve Kundu, 1995; Brouthers vd., 1996; Bacaria ve Juarez, 2001; Bourlakis, 2001; Galan ve Gonzalez-Benito, 2001; Javalgi vd., 2003; König, 2003; Johnson ve Vanetti, 2005; Moon, 2005; Holsapple vd., 2006; Pheng ve Hongbin, 2006; Cole vd., 2007; Buckley ve Hashai, 2009; Ascani vd., 2016.
İçselleştirme	Agarwal ve Ramaswami, 1992; Dunning ve Kundu, 1995; Bacaria ve Juarez, 2001; Bourlakis, 2001; Galan ve Gonzalez-Benito, 2001; König, 2003; Holsapple vd., 2006; Pheng ve Hongbin, 2006; Buckley ve Hashai, 2009.

Tablo 1’de görüldüğü üzere ampirik çalışmalarda, sahiplik, konum, içselleştirme üstünlükleri ve pazara giriş seçimi değişkenlerinin kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu değişkenlerin yanı sıra, çalışmalarda, portföy üstünlükleri (Holsapple vd.,2006), sektör farklılığı (Tatoglu ve Glaister, 1998), ülke menşei (Tatoglu ve Glaister, 1998) ve sahiplik yapısını etkileyen faktörler (Tatoglu ve Glaister, 1998) gibi farklı değişkenlerin de kullanıldığı görülmüştür.

Çalışmalarda, faktör analizi (Agarwal ve Ramaswami, 1992; Tatoglu ve Glaister, 1998); çapraz tablolar analizi (Agarwal ve Ramaswami, 1992; Moon, 2005); çoklu lojistik regresyon analizi (Agarwal ve Ramaswami, 1992), regresyon analizi (Cleve, 2007; Ascani vd., 2016), en küçük kareler yöntemi (Kundu ve Contractor, 1999), iki örneklem t testi (Tatoglu ve Glaister, 1998), ANOVA testi (Tatoglu ve Glaister, 1998), varyans analizi (Brouthers vd., 1996), Duncan’ın çoklu aralık testi (Brouthers vd., 1996), ortalama ve standart hatalar (Brouthers vd., 1996), karar verme modeli (Buckley ve Hashai, 2009), kaba küme yöntemi (Pheng ve Hongbin, 2006), tanımlayıcı istatistikler (Dunning ve Kundu, 1995, Galan ve Gonzalez-Benito, 2001), yapısal eşitlik modellemesi (Javalgi vd., 2003), log-likelihood fonksiyonu (König, 2003), üç değişkenli probit modeli (König, 2003) ve Pearson Korelasyon analizi (Kundu ve Contractor, 1999) kullanılmaktadır.

Eklektik paradigmanın karşılaştırıldığı teoriler ise Porter’ın Elmas Modeli (Moon, 2005); Dengesizlik Teorisi (Moon, 2005) ve İçselleştirme teorisi (Rugman, 2010)dir.

Çalışmaların yapıldığı sektörler bakıldığında, malzeme kiralama endüstrisi (Agarwal ve Ramaswami, 1992), bilgisayar yazılımı sektörü (Brouthers vd., 1996) üretim sektörü (Clegg, 1990; Bacaria ve Juarez, 2001), perakende gıda sektörü (Bourlakis, 2001), elektronik sektörü (Cleeve, 2007), reklamcılık sektörü (Terpstra ve Yu, 1988), emlak sektörü (Holsapple vd.,2006), inşaat sektörü (Pheng ve Hongbin, 2006), konaklama sektörü (Dunning ve Kundu, 1995; Kundu ve Contractor, 1999; Johnson ve Vanetti, 2005), reasürans (Cole vd., 2007), otomotiv sektörüdür (Moon, 2005). Bazı çalışmalarda, çalışma sektörü bazlı yapılmamakta, farklı sektörlerden gruplar da tek bir çalışmada ele alınmaktadır (Tatoglu ve Glaister, 1998; Galan ve Gonzalez-Benito, 2001; Javalgi vd., 2003; Ascani vd., 2016). Kundu ve Contractor (1999) ve Cole vd. (2007) ise, eklektik paradigmaya ve doğrudan yabancı yatırıma yönelik çalışmaların çoğunlukla üretim sektöründe yapıldığını belirtmektedir. Çalışmalara ait bulgular, devam eden kısımda, pazara giriş seçimi açısından incelenmektedir.

A. OLI üstünlükleri ve uluslararasılaşma yolları

Paradigma, işletmelerin pazara girip girmeme kararının yanı sıra pazara girme yönteminin seçimini de içerir (Aktepe ve Aktepe, 2008:454). İşletmeler, sahiplik, konum, içselleştirme üstünlüklerinden hangilerine sahip olduklarını ya da

olmadıklarını dikkate alarak pazara giriş alternatifleri arasından seçim yaparlar: Bu alternatifler, pazara girmemek, ihracat, ortak yatırım, tam sahiplik, lisans anlaşmasıdır (Dunning, 1980, 1988). Brouthers vd. (1996), giriş yollarını; bağımsız (lisanslama, franchising, aracı kullanma, sözleşme yapma), işbirliği (ortak yatırım, stratejik işbirliği) ve bütünleşik (Hisselerin % 95'inden fazlasına sahip olmakla birlikte var olan bir işletmenin devralınması ya da sıfırdan bir işletmenin kurulması) olarak belirtmektedir. İşbirliği giriş yolu, bağımsız giriş yoluna göre, daha pahalıdır ve finansal açıdan daha risklidir. Dahası, maliyetin paylaşılması ve kontrol, gelirin işletmeler arasında paylaşıldığı anlamına gelir ve yerel işletmenin geliri düşer. Bütünleşik yollar, kontrol yeteneğine sahiptir, gelirin tamamı kendilerinde kalır; fakat zaman alıcı ve maliyetlidir ve pazara özgü bilgi eksiktir. Brouthers vd (1996), pazara giriş yollarını belirtirken, ihracatı ele almamalarının nedenini, birçok hizmetin (otel odası, uçak koltuğu, restoran, lunapark vb.) ihraç edilemez olmasına bağlamaktadır. İhracat, düşük risk/gelir alternatifi olan bir yoldur. Anlaşma yoluyla pazara giriş, uluslararası pazarlarda faaliyette bulunmak isteyen işletmelerin mal ve hizmetlerinin üretim, satış ve dağıtımını o ülkedeki bir işletme ile ortaklık kurma yoluyla yapmasıdır (Aktepe ve Aktepe, 2008:439). Bu yollar, lisanslama, franchising vb. gibi yollardır. Lisans anlaşması ise, lisansör işletmeye en az kontrolü sağlayan, düşük risk/gelir getiren düşük bir yatırımdır (Agarwal ve Ramaswami, 1992: 3). Doğrudan yatırım, bir ülkede faaliyet gösteren bir firmayı satın almak, devralmak, birleşmek, yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak şeklinde gerçekleşmektedir (Seyidoğlu, 2007: 599). Bu kapsamda ele alınan giriş yolları Tam Sahiplik ve Ortak Yatırım'dır. Tam sahiplik, yatırımcı işletmeye yüksek derecede kontrol sağlayan, yüksek risk/gelir getiren, yüksek kaynaklı bir yatırımdır (Agarwal ve Ramaswami, 1992:3). Ortak yatırım, göreceli olarak daha düşük yatırım, risk, gelir ve yatırımcı işletmenin eşit katılımlı kontrolünü içerir (Agarwal ve Ramaswami, 1992: 3).

Tablo 2. Eklektik Paradigma ve Uluslararasılaşma

Sahiplik Üstünlükleri	Konum Üstünlükleri	İçselleştirme Üstünlükleri	Uluslararasılaşma Yolu
Var	Var	Var	Doğrudan Yabancı yatırım
Var	Yok	Var	İhracat
Var	Yok	Yok	Anlaşmaya dayalı yollar

Kaynak: Dunning, 1981

V. Sonuç

Eklektik paradigma, rakiplerine nazaran, dünya çapında en faydalı konumlarda gerçekleşen tedarik zinciri faaliyetlerine (AR-GE, üretim, pazarlama, satış dağıtım, satış sonrası hizmet ve bunların yanı sıra müşteriler ve önemli bağlantılarla ilişkiler) sahip olma, kontrol etme ve en iyi şekilde kullanmayı içeren çeşitli avantajlar sağlar (Cavusgil

vd., 2008:113). Paradigma, sahiplik, konum ve içselleştirme üstünlükleriyle işletmelerin doğrudan yabancı yatırım yapma olasılıklarının arttığını belirtmektedir. Eklektik Paradigma, yalnızca tek bir işletme için değil, tüm işletmeler, ülke ve ülke grupları içindir. Bu yönüyle içselleştirme teorisinden ayrılır ve makroekonomiktir. Dinamik bir paradigma olup özellikle uluslararası pazarlara giriş yolları seçimine getirdiği açıklamalar ve uluslararası pazarlama faaliyetleri açısından kullanılabilirliği dikkate değerdir. Paradigma içerisindeki değişkenler birbirlerine bağlı gözükse de her bir değişken ayrı ele alınmalıdır. Her ne kadar karmaşık gibi görünse de temelde paradigmanın özünü sahiplik, konum ve içselleştirme üstünlükleri oluşturmaktadır ve uluslararası pazarda sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde edilmesi için bu üstünlüklerin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Söz konusu üç üstünlük, sektörden sektöre, işletmeden işletmeye ve ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Yapılacak ampirik çalışmalar, bu durumu göz önünde bulundurmalıdır. İleride yapılacak literatür taraması çalışmalarında bibliometrik çalışma yöntemi denenebilir, belirli dergiler örneklem grubu olarak belirlenerek Eklektik paradigmaya bu dergilerde yapılan atıflar incelenebilir, çalışmalara yönelik içerik analizleri ve yayın sayıları verilebilir.

Kaynaklar

- Agarwal, S., Ramaswami, S. N (1992) "Choice of Foreign Market Entry Mode: Impact of Ownership, Location and Internalization Factors", *Journal of Business Studies*, First Quarter, 23(1), ss.1-27.
- Aktepe, E., Aktepe, C. (2008), Genel İşletmecilik, Ed. M. Mithat ÜNER, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ascani, A., Crescenzi, R., Iammarino, S. (2016) "What drives European multinationals to the European Union neighbouring countries? A mixed-methods analysis of Italian investment strategies", *Environment and Planning C: Government and Policy*, 0(0), ss.1-22.
- Bacaria, J., Juarez, M. I. (2001) "Testing the Eclectic Theory on Direct Investment Decisions Made By Spanish Companies in Morocco", *Mediterranean Politics*, 6(3), ss. 46-63.
- Burca, S. D., Fletcher, R., Brown, L. (2004), *International Marketing A SME Perspective*, Prentice Hall, England.
- Bourlakis, M. A. (2001) "Factors Affecting European Food Retailers' Internalisation: An Eclectic Paradigm Application in the Greek Market", *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 13(2-3), ss.8-28.
- Brouthers, K. D., Brouthers, L. E., Werner, S., (1996) "Dunning's Eclectic Theory and the Smaller Firm: the Impact of Ownership and Locational Advantages on the Choice of Entry Modes in the Computer Software Industry", *International Business Review*, 5(4), ss.377-394.

- Buckley, P. J., Hashai, N. (2009) "Formalizing internationalization in the eclectic paradigm", *Journal of International Business Studies*, 40, ss.58-70.
- Buckley, P., Casson, M. (1976), *The Future of the Multinational Enterprise*, London, Macmillan.
- Cavusgil, S. T., Knight, G. A., Riesenberger, J. R. (2008), *International Business-Strategy, Management, and the New Realities*, New Jersey, Pearson Prentice Hall.
- Cleeve, E. (2007) "Japanese Foreign Direct Investment in the UK Electronic Industry: The Eclectic Approach", *Asia Pasific Business Review*, 13(2), ss.183-200.
- Cleeve, E. (2009) "The Eclectic Paradigm and Foreign Direct Investment in Sub-Saharan Africa", *Proceedings of the 10th Annual Conference*.
- Clegg, J. (1990) "The Determinants of Aggregate International Licensing Behavior: Evidence from Five Countries", *Management International Review*, 30(3), ss. 231- 251.
- Coase, R. H. (1937) "The nature of the firm", *Economica*, New Series, 4(16), ss. 386-405.
- Cole, C. R., Lee, R. B., McCullough, K. A. (2007) "A test of the eclectic paradigm: evidence from the U.S. reinsurance market", *The Journal of Risk and Insurance*, 74(2), ss.493-522
- Devinney, T., Midgley, D., Venak, S. (2003), *Managerial beliefs, market contestability and dominant strategic orientation in the eclectic paradigm*, Editors: R. Narula ve J. Cantwell, *International business and the eclectic paradigm*, London: Routledge.
- Dunning, J. H. (1958), *American Investment in British Manufacturing Industry*, Routledge.
- (1972), *The location of international firms in an enlarged EEC: An exploratory paper*, Manchester, Manchester Statistical Society. Manchester.
- (1973) "The determinants of international production", *Oxford Economic Papers*, 25(3), ss.289-336.
- (1980) "Toward An Eclectic Theory of International Production: Some Empirical Tests", *Journal of Business Studies*, 11(1), ss. 9-31.
- (1981) "Explaining the International Direct Investment Position of Countries: Towards a Dynamic or Developmental Approach", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 117(1), ss. 30-64
- (1998), *Explaining International Production*, Harper Collins Academic, London, UK.

- (1988) “The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions”, *Journal of International Business Studies*, 19(1), ss.1-31
- (1993), *The Globalization of Business The Challenge of the 1990s*, Routledge, London.
- (1995) “Reappraising The Eclectic Paradigm in the Age of Alliance Capitalism”, *Journal of International Business Studies*, 26(3), ss. 461-493.
- (2000) “The eclectic paradigm as an envelope for economic and business theories of MNE activity”, *International Business Review*, 9(2), ss. 163–190.
- (2001) “The Eclectic (OLI) Paradigm of International Production: Past, Present and Future”, *International Journal of the Economics of Business*, 8(2), ss. 173-190.
- (2006) “Comment on dragon multinationals: New players in 21st century Globalisation”, *Asia Pacific Journal of Management*, 23, ss.139–141.
- Dunning, J. H., Kundu, S. K. (1995) “The Internationalization of the Hotel Industry: Some New Findings from a Field Study”, *Management International Review*, 35(2), ss. 101-133
- Dunning, J. H., Wymbs, C. (2001) “The Challenge of Electronic Markets for International Business Theory”, *International Journal of the Economics of Business*, 8(2), ss. 273-301.
- Dunning, J. H., Lundan, S. M. (2008) “Institutions and the OLI paradigm of the multinational enterprise”, *Asia Pasific Journal of Management*, 25(4), ss. 573-593.
- Erdener, C., Shapiro, D. M. (2005) “The Internationalization of Chinese Family Enterprises and Dunning’s Eclectic MNE Paradigm”, *Management and Organization Review*, 1(3), ss.411-436.
- Ferreira, M. P., Pinto, C. F., Serre, F. A. R., Gaspar, L. F. (2011) “John Dunning’s Influence in International Business/Strategy Research: A Bibliometric Study in the Strategic Management Journal”, *Journal of Strategic Management Education*, 7(2), ss.1-23.
- Galán, J. I., González-Benito, J. (2001) “Determinant factors of foreign direct investment: some empirical evidence”, *European Business Review*, 13(5), ss. 269 - 278
- Guisinger, S. (2001) “From OLI to OLMA: Incorporating higher levels of environmental and structural complexity into the eclectic paradigm”, *International Journal of the Economics of Business*, 8(2), ss.257-272.
- Heckscher, E. (1919) “The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income”, *Ekonomisk Tidskrift*, 21, ss.497– 512.

- Hills, C. W. L. (2005), *International Business: Competing in the Global Marketplace*, Mc Graw Hill, New York.
- Hollensen, S. (2004), *Global Marketing a Decision-Oriented Approach*, Third Edition, Prentice Hall, England.
- Holsapple, E., Ozawa, T., Olenyk, J. (2006) "Foreign "Direct" and "Portfolio" Investment in Real Estate: An Eclectic Paradigm", *Journal of Real Estate Portfolio Management*, 12(1), ss.37-47.
- Hymer, S. H. (1960), *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Investment*, Cambridge, MIT Press.
- Javalgi, R. G., Griffith, D. A., White, D. S. (2003) "An empirical examination of factors influencing the internationalization of service firms", *Journal of Services Marketing*, 17(2), ss. 185 - 201
- Johanson, J., Vahlne, J. (1990) "The Mechanism of Internationalisation", *International Marketing Review*, 7(4), ss.11-25
- Johnson, C., Vanetti, M. (2005) "Locational Strategies of International Hotel Chains", *Annals of Tourism Research*, 32(4), ss. 1077–1099.
- Kotler, P. (2010), *A'dan Z'ye Pazarlama*, 9. Baskı, Mediacat, İstanbul.
- Koh, A. (2005) "John Dunning: A Profile", *Otago Management Graduate Review*, 3, ss.37-49.
- König, M. (2003) "An Econometric Framework for Testing the Eclectic Paradigm of International Firm Activities", *Review of World Economics*, 139(3), ss.484-506.
- Kundu, S. K., Contractor, F. J. (1999) "Country location choices of service multinationals An empirical study of the international hotel sector", *Journal of International Management*, 5(4), ss. 299–317.
- Li, S., Tallman, S. B., Ferreira, M. P. (2005) "Developing the eclectic paradigm as a model of global strategy: An application to the impact of the Sep. 11 terrorist attacks on MNE performance levels", *Journal of International Management*, 11(4), ss.479-496.
- Love, J. H., Lage-Hidalgo, F. (1999) "The ownership advantage in Latin American FDI: a sectoral study of US direct investment in Mexico", *The Journal of Development Studies*, 35(5), ss.77-95.
- Mathews, J. A. (2006) "Response to Professors Dunning and Narula", *Asia Pacific Journal of Management*, 23(2), ss.153-155.
- Moon, H.C. (2005) "Investment Strategies by Foreign Otomobile Firms in China: A Comparative Study of Volkswagen, Honda and Hyundai", *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 3(2), ss.151-171.

- Mucuk, İ. (2004), Pazarlama İlkeleri, 14. Basım, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Narula, R. (2010) "Keeping the Eclectic Paradigm Simple", *Multinational Business Review*, 18(2), ss.35 – 50.
- Ohlin, B. (1933), *Interregional and International Trade*, Cambridge, Harvard University Press.
- Pedersen, K. (2003) "The Eclectic Paradigm: A New Deal?", *Journal of International Business and Economy*, 4(1), ss. 15-27.
- Pheng, L. S., Hongbin, J. (2006) "Analysing ownership, locational and internalization advantages of Chinese construction MNCs using rough sets analysis", *Construction Management and Economics*, 24(11), ss.1149–1165.
- Rugman, A. M. (2010) "Reconciling internalization theory and the eclectic paradigm", *Multinational Business Review*, 18(2), ss. 1-12.
- Root, F. R. (1987), *Entry Strategies for International Markets*, Lexington Books, Lexington, MA.
- Seyidoğlu, H. (2007), *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, Kurtiş Matbaası, İstanbul.
- Schroath, F. W., Hu, Michael Y., Chen, H. (1993) "Country-Of-Origin Effects of Foreign Investments in the People's Republic of China", *Journal of International Business Studies*, 24(2), ss. 277-290
- Singh, N., Kundu, S. (2002) "Explaining the Growth of E-Commerce Corporations (ECCs): An Extension and Application of the Eclectic Paradigm", *Journal of International Business Studies*, 33(4), ss.679-697.
- Tatoglu, E., Glaister, K. W. (1998) "An analysis of motives for western FDI in Turkey", *International Business Review*, 7(2), ss. 203–230.
- Terpstra, V., Yu, C. M. (1988) "Determinants of foreign investment of U.S. advertising agencies", *Journal of International Business Studies*, 19(1), ss. 33-46.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (2005), Türk Dil Kurumu yayınları, 10. Baskı, Ankara.
- Webster, J., Watson, R. T. (2002) "Analyzing the Past to Prepare for the Future: Writing a Literature Review", *MIS Quarterly*, 26(2), ss. xiii-xxiii
- Williamson, O. E. (1981) "The Economics of Organization: The Transaction Cost Approach", *American Journal of Sociology*, 87(3), ss.548-577.